

ЕНЕЇДА XXI

Одеський академічний український музично-драматичний театр імені Василя Василька. Вистава «ЕНЕЇДА XXI»

Анна Липківська

Колись один з сучасників так охарактеризував комедії Карло Гольдоні: вони «схожі на великий велелюдний ярмарок, де зустрічаєш людей будь-якого характеру і будь-якого стану».

Саме таке визначення видається справедливим і щодо вистави Максима Голенка за п'єсою Віталія Ченського «Енеїда XXI», текст якої є, так би мовити, «стьобом над стьобом». Це – ярмарок марноти, де нескінченним калейдоскопом проходять карикатури на впізнавані типи із сучасного життя: цинічні можновладці і ласі до сенсацій репортери, «нащуджини» й охоронці «скреп», обдерті біженці і зверхня «еліта»... Російська, українська, суржик, акценти, діалектизми... Бурлеск. Розсип симулякрів. Сміх крізь сльози.

Якщо ж спробувати вивести формулу цього пекельного міксу, рясно просякненого ненормативною лексикою та жартами на межі фолу (коли й не за цією межею), то вона проста: трагіфарс. Або, точніше, «трагігіньоль» (до речі, дарую покращену модифікацію – «трагіньоль». Не дякуйте!)).

Це – трагедія тих часів, коли Боги не померли (а краще б вже померли, ніж так), а настільки збайдужіли й розніжилися (Юнона з Венерою ліниво під'юджують одна одну, відпочиваючи в шезлонгах, мов на СПА-курорті, Юпітер блискавкою – перепрошую за каламбур – проноситься сценою й залом, наздоганяючи чергову пасію), що їхнє втручання в життя людей вироджується у пустопорожній «піар».

На що ж і на кого ж тоді сподіватися смертним? Тому ж Енеїві? На ближніх своїх? На найрідніших? Та син іде, зваблений іншими авторитетами, батько помирає, лише після смерті розкривши таємницю того морального пресингу, який застосовував щодо сина усе життя.... Один друг гине через власну дурість, другий продається конкурентам... Тож герой лишається сам. Тому і «трагі-», а не просто злий шарж на сьогоднішня.

Вистава починається у той момент, який глядачі, напевне, пропускають і не відрефлексовують належним чином, бо ще не сконцентрувалися на сцені (та й світло остаточно не перемкнулося на сценічне). Але він важливий: згори на кін падають чорні мішки, в яких, треба думати, трупи. Це змістовно «римується» із просторово-сценографічним рішенням: основний елемент декорації – величезний уламок літака, який, під різним кутом, перетворюється то на пасажирський салон, то на паркову естраду-«мушлю» (художник Олесь Головач). Малайзійський «Боїнг», Донбас. І «біженці», єдині, хто вижив, причому випадково – Еней з компанією у пошуках омріяної країни Гесперії. Наприкінці ж з мішків для трупів буде вже ціла завіса, котра перекине всіх – і мертвих, і живих, і ненароджених...

Вистава «ЕНЕЇДА XXI» створювалася як спільна продукція Одеського українського театру ім. В. Василька та Київського «Дикого театру», тож, так би мовити, «технологічний» розподіл ролей став і «змістовним»: мандрівники-«енеївці» (Дмитро Усов, Олександр Ярема, Фелікс Аброскін, Дмитро Соловійов, Орест Пастух, Андрій Кронглевський) – «гастролери», «аборигени» – місцеві. Це забезпечує і необхідну стильову дистанцію, і щораз – свіжість взаємодії. (Хіба що нині рамки розмиваються – з приходом М. Голенка на посаду головного режисера театру «гастролери» потроху стаються місцевими, а виробнича необхідність подарувала шанс одеситові Романові Федосєєву спробувати себе в ролі Анхіза, і він нею успішно скористався).

При цьому режисер володіє майстерністю (доволі рідкісне уміння в наш час – на думку спадає хіба що прізвище А. Бакірова) у форматі «великого стилю» подати кожного персонажа, від поіменованого до «дрібноепізодичного», яскраво індивідуалізованим, таким, який запам'ятовується. Навіть важко відділити тепер В. Остапенко від образу Венери, Н. Наточу – Юнони, А. Голованя – Юпітера, І. Бесараб – Дідони, І. Охотніченко – журналістки Еріди Розжигайло, Сергія Ярого – Аскольда Лютого. Важче з Володимиром Романком – майстром «жонглювати» масками: бо хто з них колоритніший, Демофонт, Амур чи Льюха?!

У свою чергу, «київський десант», котрий складається з акторів з досвідом «Дикого», «лівого берегу» та «Золотих воріт», легко і невимушено існує в атмосфері розкутої «безбашеності». Але окремо треба сказати про Енея – Д. Усова: більшу частину дії він виглядає швидше заклопотаним та часом зняковілим нашим сучасником, ніж маскулінно-міфологізованим альфа-самцем (стереотип щодо «ідеального Енея» – А. Хостікоєва – тут, на щастя, ані над ким не тяжіє). Що ж, які часи – такі і Енеї.

Тим не менш, персонаж Д. Усова по ходу дії стає чимдалі серйознішим і зосередженішим (а сам актор вповні продемонстрував реальні лідерські якості в екстремальних умовах термінового вводу партнера). Зайві люди, зайвий бруд, зайва метушня буквально наочно відпадають від нього – аж поки настає фінальна сцена.

...Як відомо, запам'ятовується остання фраза. Найбільше виграють ті режисери й ті вистави, де у фіналі знайдено вихід «вгору», де відбувається прорив на інший рівень змістів, якщо хочете – інсайт. Так було у двох версіях «Вія» за Н. Ворожбит – А. Бакірова й того таки М. Голенка. Так є і тут.

«Енеїда» Ченського-Голенка – це не просто «Енеїда», а «ЕНЕЇДА XXI». Тож у неї не може бути щасливого, як у першоджерелі, фіналу. І взагалі жодного фіналу – бо ж XXI сторіччя ще й за чверть свою не переїшло.

Звісно, у новітній версії рейдера-Турна з його «тітушками» теж викрито й узято під варту. Але Енеєві від того не легше – про нього всі забули, й навіть новознайдена мати-Венера тепер, спустившись зі СПА-Олімпу, зосередиться на «нових проектах», «координації міжнародної діяльності», «нових, правильних процедурах» та «зміні системи», лише мимохідь кинувши синові: «Твоя Енеїда скінчилася».

Тож самотній Еней у білому костюмі (sic!) на порожній сцені, наче в уповільненій зйомці, рубатиме шаблюкою повітря навколо... І сумно лунатиме старе-добре «Арго»: «О каких потерях плачет птица встреч-

ная?...» Та тепер, коли Енея залишили все й усі, його мандрівка, здається, навпаки, тільки починається. Далека ж і недосяжна Гесперія – і справді лише в нашому серці.

...«ЕНЕЇДА ХХІ» театру імені Василька – винахідливий, безжальний, поза жодними авторитетами та стримуючими факторами діагноз українському суспільству–2019.

А «Собаче серце» – 2020.

Ганна Веселовська

Свого часу, викладаючи історію українського театру в КНУТКиТ ім. І. К. Карпенка-Карого, я зазвичай зберігала в особистому архіві студенські курсові роботи, оскільки на кафедрі театрознавства їх часто-густо використовувати замість серветок. І, як це буває, випадково й дуже доречно, натрапила через багато років на курсовик Ярослава Кравченко про переробку п'єси «Паливода XVIII століття» І. К. Карпенка-Карого драматургом Ярославом Стельмахом на «Кохання в стилі бароко», що пройшла багатьма сценами України і навіть закордоном.

«Що стоїть за цими «чужими» мотивами: учнівство, плагіат, наслідування? Вічні ситуації серед людей? Прямими запозиченнями, «мандрівними» сюжетами сповнена історія театру різних народів на стадії становлення професійної сцени та формування національних естетичних принципів. Справа не в тім, що запозичене, а в тім, як перероблено, в що вилилось», – писала студентка Ярослава Кравченко. За кілька років вона стала організаторкою Дикого театру, де репертуарним цвяхом виявилися довільні інтерпретації «Вія» Миколи Гоголя та «Кайдашевої сім'ї» І. Нечуй-Левицького (обидві авторства Наталі Ворожбит).

Ці дві вистави придумував головний режисер Дикого театру Максим Голенко, який потім обійняв посаду головрежа в Одеському українському музично-драматичному театрі ім. В. Василька. Але ще до вступу на цей відповідальний пост – такий собі форпост українського театру на Півдні країни, Голенко поставив в Одесі «ЕНЕЇДУ ХХІ» у переробці Віталія Ченського.

Безсумнівно, «Енеїда» – найулюбленіший античний епос українців, який вони, мов рятівний подорожник, повсякчас прикладають до уражених місць та синців. Ось і одеська «Енеїда» – це спектакль, що наче має допомогти загоїти наші рани від російсько-української війни. Але цілительський хист Максима Голенка лежить у сфері шокотерапії, й далеко не кожен здатен витримати подібне лікування. Переробник тексту Віталій Ченський позбавив «Енеїду» всякого героїзму й залишив тільки пародійно поданий мотив втечі із спалених війною рідних місць. Тож, як і в інших роботах Голенка, лейтмотивом вистави стає жорстоке глузування над людськими слабкостями, над схильністю до компромісів, до самоприниження, над вірою в чудеса та забобони.

Команда втікачів на чолі з Енеєм – це свого роду «збірна Донбасу», в якій немає звичних для українського варіанту козаків-звитяжців. До компанії енеадів входять «інтелігентської» зовнішності Еней, схожий на переляканого інтелектуала, готового домовлятися й, у разі потреби, продаватися (Дмитро Усов), його батько Анхіз (Роман Федосєєв) – глузливий портрет пострадянського вередливого пенсіонера, якому колись пообіцяли ВСЕ, його хворий та немічний синок Юл (Фелікс Аброскін) – представник покоління інтернет-зомбі, залежного від Wi-Fi, айтішнік пристосуванець Ахат (Орест Пастух) та яскравий представник «руського міра» з іконою на пупі водій-дальнобійник Палінур (Андрій Кронглевський). Звісно, їхня втеча цілком безглузда, бо біжать вони самі від себе, а тому знову й знову опиняються в тому самому місиві бруду й обману, в якому призвичаїлись жити.

Світ, за який намагається зачепитися ця компанія, представлений на сцені художницею Лесею Головач як суцільно випалена територія, де час від часу з'являються поодинокі й промовисті ознаки зруйнованого життя. Окремі епізоди (Еней, його дружина Лавінія-Марія Деменко та синок) немовби відбуваються на одеському пляжі з усіма його принадами штучками. В іншому випадку на сцені з'являється величезний уламок літака, який можна прийняти за фрагмент славнозвісної української «Мрії», що відривається від злітної смуги приблизно раз на рік.

Утім, перша дія, де повсякчас з'являються брутальні міліціонери з кийками і поволі прогулюються недоторкані олігархи – це ще лайтваріант висміювання українських реалій. У другій дії події античного епосу зовсім відходять на другий план, а греко-римські герої, завдяки промовистим деталям є злісними карикатурами на діючих українських політиків різних рангів та орієнтацій. Втеча Енея і компанії, що на початку мала певний мінімальний сенс, у другій частині вистави перетворюється із тупцювання на місці в невідворотне вгрузання в багно. Режисер Максим Голенко не боїться і не соромиться показувати зі сцени цю деградацію українського суспільства, його залежність від маніпулятивних технологій і небажання приймати самостійні рішення.

Як і інші вистави Максима Голенка, «ЕНЕЇДА ХХІ» балансує на межі дозволеного в публічному просторі. Її естетика, проростає наче із сміттєзвалища, яке раз по раз запалюється красивими й отруйними кольоровими вогниками. Це наче картина нашого повсякдення, де перемішані гламур і бруд, омана і щирість, брехня з іще гіршою брехнею.

Ельвіра Загурська

Численні персонажі вистави умовно розбиті на 3 групи – Енеади, Безсмертні Боги та Смертні; вся знакова система підпорядкована її головній ідеї, а ось якій – це питання неочевидне й багатокomпонентне. Так зазвичай буває, коли вистава насичена смислами, знаками й символами, іноді навіть перенасичена. Знаючи Макса Голенка як режисера-креатора, а не ілюстратора, можна пояснити це певним смисловим перенасиченням самого тексту. «ЕНЕЇДА ХХІ» – це майже гегелівське переусвідомлення переусвідомлення, автор п'єси, Віталій Ченський, відштовхувався від класичного вергілієвського варіанту, проте текст Івана Котляревського теж не міг «пройти повз». Звідси й жанр вистави – «епічна травестія», проте обидві його

складові є породженням сучасності, як би парадоксально це не звучало. Майстром травестії як одного з найвідоміших різновидів бурлескної поезії був французький письменник XVII століття Поль Скаррон, автор поеми «Вергілій навиворіт»; текст цієї вистави є, з одного боку, «виворотом вивороту», а з іншого – приводом до роздумів над сучасними реаліями нашої країни.

«Знаешь, что делает мужика волевым и целеустремленным? Враги» – казав Анхіз (Олександр Ярема, Роман Федосеев) Енею. Вороги для них з усіх сторін – на півночі й півдні, на сході й заході, а в центрі знаходиться «наша земля», по якій блукає Еней (Дмитро Усов) із залишками війська. Наша земля, «наша Гесперія», справжні герої якої – корупціонери, політики, малоадекватні феміністки, новий міністр МВД, але ніяк не Еней. Хто ж тоді Еней – герой, втікач, переселенець, пристосуванець-невдаха, місця якому немає в сучасному світі? Чи можна «вкласти» Гесперію в серце (як радить Енею один з героїв вистави), а самому жити, м'яко кажучи, далеко не праведно – як роблять усі інші? Власне, на ці питання режисер й пропонує глядачеві шукати відповіді – разом з композитором Аракемом Семеновим, хореографом Павлом Івлюшкіним та акторам чотирьох театрів – Одеського музично-драматичного театру ім. В. Василька, київських Дикого театру, театру «Золоті ворота» й Театру драми і комедії на лівому березі Дніпра.

Р. Кречетова зазначала: «Сучасний спектакль виявився здатним всотати дуже складну систему часів, інтерпретувати час одразу в кількох його іпостасях. І не в сенсі минулої лінійної його тягlosti (теперішнє, минуле, майбутнє), натомість у вертикальному поєднанні: час побутово-особистий, історичний, філософсько-абстрактний і – особливий, художній, породжений силою самого мистецтва, естетично конкретизований» (Кречетова Р. Преодоление данного // Театр. 1978. № 7. С. 79). В контексті цього варто розглядати хронотоп вистави. На перший погляд, дія відбувається сьогодні, але точно що після 17 липня 2014 року, коли неподалік Торезу Донецької області в ході російської збройної агресії на сході України було збито малайзійський боїнг. Проте мандрівка Енея розпочалась значно раніше, його тога непрямим чином свідчить про давньоримські часи – Еней іде завжди, змінюються лише смертні навколо нього, а його система цінностей залишається незмінною (власне, через що він й страждає). Латина змінюється на російську, українську (тут – егейську), суржик та ненорматив; тога – на сучасний чоловічий костюм; Юноні Сатурнівні (заслужена артистка України Нінель Наточа) пропонують «покушати соляночку» (це вже алюзія на кулінарні витребеньки Івана Котляревського); дівчина (Аліна Катречко) бігає лісом з автоматом та пише про це хлопцям у фейсбуці. Еней потрапляє в ліси західної України; спілкується з представником департаменту з інформаційної політики і зв'язків з громадськістю; Палінура (Андрій Кронглевський, Дмитро Соловйов) вбивають представниці «четвертої хвилі фемінізму». Водночас видається, що таким є лише один – нехай і тривалістю в 2 години – епізод з вічного життя Енея, яке не завершується з поклоном акторів. До слова, акторські роботи у виставі сильні та достойні, проте хочеться виокремити одну – Анхіза у виконанні Романа Федосеева, якому, в силу обставин, довелося вивчити текст за одну ніч перед виставою та скласти малюнок ролі під час денної репетиції перед нею. Це достойно поваги та є свідченням професіоналізму.

Не знаю, чи знайомий Макс Голенко з певною мірою тяж епічними подвигами Макса Фрая, проте мандрівка Енея нагадує «фраїаду». Чимось таким глибоким і неприкаяним, що роками «втягують» з клієнтів психоаналітики на своїх сеансах (до слова, батьки та діти, ця вічна тема психоаналізу, розвинута у виставі повною мірою: що люди, що боги – проблеми одні). Хоча довга мандрівка Енея і компанії мертвенно-сірою землею, єдиним об'єктом якої є збитий понівечений літак (художник-постановник – Олесь Головач) мало чим нагадує яскраво-барвисті землі Єхо, проте – «Ти чекаєш потягу, який відвезе тебе далеко-далеко» (а це вже майже Крістофер Нолан). І умовний автобус везе Енея та Енеад крізь час, і видається, що ця мандрівка вічна, і результат процесу такий, що краще б його не було. Видається, що режисер потроху, хоч і небезпідставно, втрачає віру в людство – його потужне та навіть страшне «Собаке серце», поставлене теж в Одеському академічному українському музично-драматичному театрі ім. В. Василька, є свідченням цього.

Як би там не було, але його «ЕНЕЇДА ХХІ» – потужна, багатозначна та складна вистава, крізь суржик та ненорматив якої проступає, як на палімпсесті, «...парус над тобою, поднятый судьбой – это флаг разлук и странствий знамя вечное». А про які втрати плаче зустрічний птах – мабуть, будуть наступні вистави Макса Голенка.

На мою думку, вистава «ЕНЕЇДА ХХІ» однозначно заслуговує на перемогу в номінації.

Олена Либо

В українському театрі не так багато режисерів, здатних без витіюватостей і прикрас промовити своє слово про сучасних людей і час, в якому ми живемо. Максим Голенко один з них – талановитий і зухвалий. В Одеському українському театрі він поставив епатажний і неоднозначний для сприйняття спектакль – епічну травестію «ЕНЕЇДА ХХІ».

Вергілій писав свою Енеїду, наслідуючи Гомера, у I сторіччі до Різдва Христового. Котляревський наслідував Вергілія наприкінці XVIII століття. А драматург Віталій Ченський, за п'єсою якого і була поставлена вистава, швидше за все спирався на обидва твори. У ХХІ сторіччі Ченський презентує власну версію, у пародійній формі переосмислюючи швидкоплинне життя і максимально правдиво зображуючи троянців/українців. Фабула твору залишилася незмінною: після знищення Трої Еней з побратимами шукає на території Дарданії землі, на яких він міг би відродити і місто, і життя троянців. Але дія п'єси відбувається на сході України, де Троя асоціюється з територією Донбасу, а Дарданія – з Україною. Серед головних діючих осіб є троянці: Еней з батьком Анхізом та сином Юлою, сподвижник Енея Ахат і Палінура, водій автобуса, на якому вони подорожують. Є також боги: Венера, Юнона, Юпітер, Меркурій і Амур. А є інші смертні: Дідона – голова наглядової ради ТОВ «Карфаген», Ерида Розжигайло – репортер, Аскольд Лютий – патріот, Турн – учасник АнтиТроянської Операції (АТО), а також амазонки, поліцейські, журналісти, активісти та інші. Відповідно й теми, що підіймаються драматургом і режисером, злочоденні і стосуються війни та

миру, патріотизму-песевдопатріотизму, рівності-нерівності, любові-зради-ненависті, політичних перипетій, всюдисущої корупції, фемінізму, псевдожурналістських розслідувань тощо.

Послідовно відтворюючи на сцені театральними засобами концепцію драматичного твору, режисер створює багатовимірний спектакль, позбавлений ілюстративності, описовості, побутової достовірності. Голенко прагне розмовляти з глядачем сучасною мовою без надмірної серйозності за допомогою гумору, сатири, карикатури, пародії та гротеску. У спектаклі маса оригінальних вигадок і політичних алюзій. Це не дивно, адже Максим Голенко – режисер, який максимально гостро реагує на політичні реалії. Ці веселощі іноді здаються надмірними, але мізансцена за мізансценою, стрімко змінюючись у потоці сюжетних колізій, вони виправдовуються за рахунок віртуозної акторської техніки, де репризи і діалоги подаються блискавично й точно, розкриваючи все нові і нові сенси, закладені в драматургії.

Комедійна дія розгортається через вчинки героїв, через їхні, насичені скабресностями і ненормативною лексикою діалогами – і в спектаклі наростає напруження. В середині глядача ж наростає внутрішній протест: Бути такого не може!/Як таке може бути! (тут вже кому як). І справді, як таке може бути, щоб нескінченно смішне, абсурдне, бурлескне, авантюрне, занурене в політичні реалії, з купою соковитих деталей дійство – відбувалося на фоні фюзеляжу і частини двигуна збитого авіалайнера, що нагадає малайзійський боїнг МН17? Спочатку створюється враження, що візуальний і дієвий компоненти спектаклю НЕ взаємодіють один з одним, тому, дійсно, дико виглядає віртуозна травестійна вакханалія на тлі авіакатастрофи. Тим не менш, ця НЕвідповідність націлена на втілення режисерського задуму і створює особливу атмосферу вистави, де крізь бурлескне проглядає жакливе, що буквально «підриває мозок». У зв'язку з цим візуальне рішення Олеси Головач об'ємно і точно розкриває суть того, що відбувається на сцені.

Вистава вийшла гостросоціальною і політично актуальною. Вона веде з глядачем прямий діалог і таким чином пробуджує його свідомість, впливає на неї своєю недомовленістю, багатомірністю значень – саме так, як відбувається у житті, де сучасні реалії немов розчинені в атмосфері постапокаліптичного екзистенціалізму. Із глядацької зали виходиш з почуттями відчаю, безвиході, власного безсилля і страху, які переслідують тебе ще довгий час.

Світлана Максименко

З часу першої появи на світ бурлескно-травестійної комедії І. Котляревського «Енеїда» (у 1798 р., в Санкт-Петербурзі, зусиллями та коштом багатого конотопського поміщика Максима Парпури, без відома автора, було надруковано I-III частини твору «Енеида на малороссийский язык перелицованная И. Котляревским») вона – в епіцентрі уподобань різних поколінь діячів національної культури. Молодий, на той час 29-річний прапорщик війська Російської Імперії, Іван Котляревський запозичив сюжет з однойменної поеми римського поета Вергілія (про пригоди троянського отамана Енея), перенісши події твору у тогочасні українські реалії. Як і в оригіналі, Еней разом зі своїм військом шукає місця, після зруйнування батьківщини, де зміг би заснувати майбутню імперію. (аналогія з козацькою державою, зруйнованою російським царем у 1775-1786 рр.). У ці поневіряння втручаються боги, то допомагаючи, а то перешкоджаючи його намірам. Сучасний український драматург Віталій Ченський події «ЕНЕЇДИ XXI» переносить у наш час. Таким чином, твір написаний Котляревським у добу романтизму, перетворюється на епічну травестію про воєнні події на Сході України, у притаманній автору трешовій манері, з використанням ненормативної лексики та характерного мовного російсько-українського місива (суржика). А один з найпопулярніших вітчизняних режисерів Максим Голенко втілює постановку цього твору з прямими алюзіями на сучасні реалії: з Інтернетом, Фейсбуком, літаками, мітингами, ненормативними суперечками, передвиборчими гаслами та т. зв. «Богам», які все частіше спускаються на Землю і втручаються в справи пересічних громадян, чи «богинями», подібними до повій... У цьому – актуальність та своєчасність одеської вистави.

Оригінальність режисерського задуму «ЕНЕЇДИ XXI» полягає у характерній режисеру Голенку постановочній манері жанрово граничних природ існування акторів на сцені: епатажність, фейк, бурлеск, сатира тут поєднані з епічністю та драматизмом історичних реалій. Чи знайде вигнанець Еней свою обітовану землю, чи її вже навіки «про...ли» (цитата з тексту)? Чи «делается» історія без крові? Або чи «гоніт Троя порожняк»? Над усіма цими та іншими вагомими проблемами сучасності глядач замислюється після перегляду цієї «веселої» вистави.

Художню цілісність епічної травестії на 2 дії «ЕНЕЇДА XXI» забезпечує постановочна група на чолі з режисером Максимом Голенком: художник Олесь Головач, композитор Аракел Семенов, балетмейстер Павло Івлюшкін (створено в копродукції з «Диким театром», м. Київ). Адресована вона винятково дорослому глядачеві, який її зчитує відповідно власних світоглядно-настрійних уподобань. У брудно-сіро-чорних тонах сцени, з антуражем напівзруйнованого повоєнного світу (чорнота, метал, уламки, милиці, характерні різкі шуми) та відповідних чоловічих «напівкостюмів» (за винятком «богоподібних» російськомовних Венери та Юнони, у характерних відверто-демонстративних туалетах повій, з неодмінною цигаркою) постановники переносять нас у сучасну Україну, у пограниччя миру – війни, стану життя – смерті, меж свідомості: патріот чи «какая разніца»?...

Вистава, як і належить епічному жанру, масова. Поряд із запрошеними київськими акторами: Еней – Дмитро Усов (Дикий театр, м. Київ), Юл – Фелікс Аброскін (Дикий театр, м. Київ), Костянтин Кириленко, Ахат – Орест Пастух (Театр «Золоті ворота», м. Київ), Палінур – Андрій Кронглевський (Дикий театр, м. Київ), Дмитро Соловйов (Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра) – у виставі працюють актори Одеського академічного українського драматичного театру імені Василя Василька: Анхіз – Роман Федосєєв, Венера – Вікторія Остапенко, Юнона – Нінель Наточа, Юпітер – Павло Івлюшкін, Анатолій Головань, Меркурій – Ігор Геращенко, Дідона – Ірина Бесараб та ін.

Усі вони творять, відповідно до задач режисера, образи-типи, наділяючи їх неповторними індивідуальними характерними рисами. І в цьому злагодженому професіональному ансамблі виконавців важко виокремити когось окремо.

Як завжди, Максим Голенко ставить яскраво індивідуалізовану режисерську виставу, де у ансамблі акторів він «розчиняється» як вправний деміург. Дана вистава у цьому контексті – яскраве підтвердження означеної тези. З огляду на вище перелічене цей спектакль Одеського академічного українського музично-драматичного театру імені Василя Василька заслуговує бути серед лідерів театрального процесу України.

Людмила Олтаржевська

Останніми роками в українському театрі межа між класикою і сучасною драмою – звісно, в окремих випадках, – набуває певної умовності. З'являється чимало творів, в яких класичні сюжети отримують кардинально нове прочитання, обростають додатковими героями і сюжетними лініями. «ЕНЕЇДА XXI» драматурга Віталія Ченського (за мотивами поеми давньоримського поета Вергілія) – один із найпоказовіших прикладів цієї тенденції. Події, описані Вергілієм, Ченський переніс у площину новітньої України, сміливо переінакшився як географічні деталі твору (замість Трої тут фігурує тимчасово окупований Донбас), так і рівень героїзації персонажів (на відміну від свого попередника, легендарного ватажка римлян, Еней тут – людина скромна, без жодних претензій на героїство). Позбавлений власного дому, Еней з ріднею змушений вирушити на пошуки місця, де зможе жити навіть не щасливо, а хоча би спокійно. Якщо взяти до уваги, що постановник вистави – епатажний Макс Голенко, то можна бути певним – нудьгувати Енею з компанією на цьому шляху не доведеться. Коли ж зважити на той факт, що це мала бути перша вистава Голенка на посаді головного режисера Театру імені Василька, то ця впевненість мала всі шанси поступитися раціональному мисленню: зрештою, перший спектакль у новому статусі вимагає особливого настрою, а тому замість творчої розкутості у цій роботі автор цілком міг би керуватися стратегічною стриманістю.

Жанр вистави означено як «епічна травестія». Після прем'єрних показів можна зробити висновок, що травестії тут таки суттєво більше, ніж епічності. Цю виставу Максим Голенко задумав як довгу дорогу Енея – до спокійного життя, до самого себе, до розуміння того, чому сталося саме так і хто винен в тому, що відбувається зараз. При чому, протягом вистави герой так і не дістанеться пункту призначення, тож його пошуки тривають... І вони точно ніколи не перетворяться на легку прогулянку: з такими «тарганами» в голові, сумнівної надійності супутниками і підлим татусем, який не може пробачити, що колись мати Венера кинула Енея на нього, цього не станеться ніколи.

Умовно персонажі у виставі поділені на кілька груп: енеади, боги, смертні. Зіштовхуючи їх між собою, режисер випробовує на міцність кожного і переконує, що найвеличніші бувають вразливими, а смертні здатні виживати навіть там, де вижити нереально в принципі. А, взагалі, наголошує режисер, ми всі в одному човні, тобто, автобусі, на пасажирські сидіння якого до подорожніх час від часу підсідають й інші герої.

У виставі говорять українською, російською, суржилом і ... щедро матюкаються. Такий мовний принцип, звісно, виправданий концептуально, але водночас він спровокував досить потужну хвилю обурення у глядачів, які не хочуть або ж не можуть занурюватися у питання, чому той чи інший герой розмовляє саме так. Зате на політичні чи інші асоціації з сьогоденням всі реагують дружно і прогнозовано: Юноні з характерною косою дружно посміхалися, при згадці про Левантський припортовий завод розуміючи кивали...

Центральним елементом сценографії в «ЕНЕЇДІ XXI» (художник-постановник – Олеся Головач) став муляж літака після катастрофи. Зловісний і потужний у своїй образності, ідентифікований як збитий у 2014-му над Донеччиною малайзійський боїнг. Завдяки мобільності протягом вистави турбіна і уламок фюзеляжу доречно обігрувалися в залежності від завдання та емоційного забарвлення тієї чи іншої мізансцени. Створюючи костюми для героїв, художник не лише відштовхувалася від первинного варіанту історії, але й ретельно проаналізувала режисерські ідеї вистави. Тому римські тоги тут сусідують із сучасним вбранням (протягом дійства Еней, зокрема, змінює одяг кілька разів), у кольорах превалує білий, але й агресивного червоного та легковажного синього вистачає, майже всі герої забезпечені фірмовими аксесуарами (як то золотий лавровий вінок Енея, шлем чи то пілота чи танкіста, в якому мчав назустріч пригодам водій автобуса, або ж руда висока перука кореспондентки Розжигайло).

У виставі беруть участь актори Одеського театру імені Василька, та їхні колеги з Києва Дмитро Усов, Орест Пастух, Андрій Кронглевський, Фелікс Аброскін та інші. Практикою вистав у копродукції в українському театрі зараз нікого не здивуєш, але цього разу вона мало не зіграла з режисером злий жарт. Через форс-мажор на виставу до Одеси не вдалося приїхати Олександрові Яремі. Всього лише за одну ніч, продемонструвавши неймовірну зібраність і професіоналізм, в «ЕНЕЇДУ XXI» ввівся одеський актор Роман Федосєєв. Відзначаючи цікаві акторські роботи Дмитра Усова, Ореста Пастуха, Ірини Охотниченко та інших, все ж таки, насамперед, хочеться відзначити Анхіза у виконанні Романа Федосєєва.

«ЕНЕЇДА XXI» – вистава об'ємна, багаторівнева, багатогранна, зухвала і безапеляційна. Якщо поставити собі за мету зафіксувати всі проблеми, що підіймає у цій постановці режисер, – самоідентифікація, корупція, політична кон'юнктура тощо – то треба бути свідомим того, що переглянути її доведеться кілька разів. Ця постановка однозначно варто того, аби бути присутньою у рейтингу найкращих вистав за версією фестивалю-премії «ГРА».

Ольга Стельмашевська

«ЕНЕЇДА XXI» на сцені Одеського українського музично-драматичного театру імені Василя Василька – вдалий приклад театральної копродукції театру з київськими артистами з Дикого театру, «Золотих во-

ріт» і Театру драми і комедії на лівому березі Дніпра під орудою київського (на той час) режисера Максима Голенка.

Свого часу Іван Котляревський переніс давньогрецький сюжет Вергілія в сучасну дійсність, який наша школа звикла аналізувати на предмет соціальної нерівності, висміювання та викриття паразитичного образу життя правлячої верхівки й, водночас, вірності обов'язку, честі, патріотизму «земних» героїв. Маріупольський драматург Віталій Ченський зробив ще один стрибок і переніс античну сагу в наші реалії. Режисер Голенко – вигадник, відчайдух й генератор сучасних трендів в суспільстві і на театрі – підхопив і поставив просто карколомне дійство у притаманному собі стилі – безсоромного епатажу і чорної сатири.

Отже, герої – переселенці з Трої-Донбасу, у сучасному одязі і в роздубаному бусі на тлі трагічних залишків малоазійського «Боїнгу» після авіатрощі шукають ідеальну країну, подорожуючи регіонами України. Власне, сценографія художниці-постановниці вистави Олеси Головач – чи не єдиний натяк на увесь драматизм чи навіть катастрофізм ситуації на тлі нестримного сміху. Остов літака, як би він не обігравався чи обживався героями за сюжетом, все одно символ руїни: держави, інституту влади, моделі людських стосунків.

Вистава несеться шаленими темпами, як і герої-троянці зі своєю дарданською культурою-«донецькими скрепами»... Перед глядачем розгортається ціла енциклопедія образів, українських подій і мемів останніх років. Крім того, вистава «сконструйована» таким чином, що в її «тілі» можна імпровізувати на злободенні теми, апгрейдити її, згідно появи медійно значимих актуальних сюжетів. Таким чином, вона виглядатиме прем'єрною завжди.

Ченський та Голенко створили виставу-прецедент і граються культовими образами класика, дотепно переселеними в епоху соцмереж, матюків, виборів, війни, добровольчих загонів, фемінізму, рейдерства, фейкових теленовін, «троянських ватників» («Троя – порожняк не гонить!») та інших актуальних означень часу.

Проте, за зовнішнім і насправду дуже смішним жонглюванням словами та асоціаціями, епатажною формою подачі все ж таки криється головний меседж і п'єси, і вистави. Чи має наша новітня історія героя? А з ним – і світло в кінці тунелю?

У Котляревського «Еней був парубок моторний і хлопець хоч куди козак...» і вся бурлескна поема закінчується перемогою Енея. Є лідер думок, лідер нації. А що ж вистава «ЕНЕЇДА ХХІ»? Тут «Еней – епічний лузер». Все як у нашої держави: епічних лазерів повно, героя – як не було, так і нема.

Зате «вистрілюють» інші герої: Анхіз, батько Енея – Роман Федосєєв (блискуче введення на роль), Юнона Сатурновна (Тимошенко) – Нінель Наточа, Юпітер – Анатолій Головань, Ахат – Орест Пастух, Венера – Вікторія Остапенко, Дідона – Ірина Бесараб, Еріда Розжигайло – Ірина Охотніченко та ін. Вистава, як і п'єса густонаселена, персонажі-актори, мов шари у барабані спортлото, відштовхуючись один від одного, віртуозно відтворюють кумедне і дуже конкретне сьогодення – суто театральними засобами, не цураючись деталей, колоритних акторських знахідок, бенефісних нюансів, доречного тут перебільшення і перетиснення. Все – у скарбничку яскравої форми.

Голенко створив виставу-провокацію не тільки для глядача, але й для самого театру, акторів. Вони повірили режисеру і віддалися гіперболізованій драматургом і режисером сценічній реальності. Класний досвід для сучасного театру, адже в нашому політично-медійному щоденному треші, – ніякі вульгаризми, мат-перемат, грубі й влучні означення не в змозі переплюнути реалії. Якщо ж це зроблено ще й талановито, то чом би й ні?! Сучасний театр має бути суголосним життю за змістом і за формою. Тоді він має право називатися сучасним.

«ЕНЕЇДА ХХІ» Одеського театру апелює до сучасного, розумного глядача, в якого присутнє почуття гумору і який вміє критично мислити й за формою, епатажем, провокацією зчитує не такі й вже радісні речі, якими наповнене наше життя-буття. Створюючи такий собі прецедент площадного театру в традиційній сцені-коробці, Голенко акцентує на тому, що в наш час суцільної провокації та епатажу саме в такий спосіб, можливо переосмислювати свій трагічний досвід, протиставити театралізоване глузування – консервативній традиції, благопристойності і «доброму смаку».

Вистава має повне право претендувати на переможні бали «ГРИ», адже свій бал суспільству вона виставила вельми точно і сміливо, адже якщо діагноз поставлено, з хворобою набагато легше впоратись. Український театр в Одесі робить це зухвало і професійно, впевнено делегуючи цей спектакль до культових постановок свого часу.

Юлія Сущенко

Як наприкінці XVIII століття Іван Котляревський задумав на основі античного сюжету Вергілія написати однойменну сатиричну поему Енеїда, так і на початку ХХІ сторіччя драматург Віталій Ченський вирішив переосмислити культовий твір на сучасний лад. Так з'явилася охоплена пожежами Троя, звідки втікають головні герої Еней, його батько та їх друзі. І біжать вони землями Гесперії в пошуках ідеального місця для життя, а чи знайдуть його і чи взагалі, чи існує воно, на це питання і шукають відповідь і автор п'єси і режисер вистави.

Для Одеського академічного українського музично-драматичного театру «ЕНЕЇДА ХХІ» виявилася випробуванням на міцність, а для одеської публіки справжнім викликом. І якщо колектив театру справився, то глядачі сприйняли експеримент неоднозначно. Деякі були шоковані напором, натуралізмом та ... ненормативною лексикою. Характерно, що люди, залишали зал, щоби повернутися в світ, де на вулицях, у громадському транспорті, кафе – лайка, це майже звичайний спосіб спілкування. Але дивитися зі сцени на самих себе їм виявилось некомфортно. Окрім того, на жаль, одеські глядачі були майже не знайомі із творчістю та стилістикою режисера Максима Голенка, незважаючи на те, що його вистави у Дикому театрі

приміли на всю країну. Отже на прем'єру прийшли і ті, хто очікував побачити не настільки осучаснену історію, яка відбувається на фоні мальовничих українських краєвидів. До речі, глядачів ще на афіші попереджають, що вони потраплять на епічну травестію, а значить, жаргон та гіпертрофований погляд на реальність закладені тут самим жанром.

Для своєї постановки Голенко обрав вже неодноразово випробуваний творчий альянс – художницю Олесю Головач, балетмейстера Павла Івлюшкіна, київських акторів Дмитра Усова, Олександра Ярему та інших. Саме така колаборація, коли столичні актори приїжджають грати певну виставу, також стала експериментом для одеського театру. Але це рішення має ще один підтекст. Еней і його друзі – переселенці, люди насильно вирвані із коренем. Вони всюди чужі. І Голенко вирішив довести цей експеримент до кінця.

Художниця Олеся Головач знайшла неординарне рішення відображення дійсності. Центральним елементом став уламок фюзеляжу та турбіна збитого умовного малайзійського боїнгу. І хоча у виставі жодного разу ця трагедія не згадується, цей знищений літак є німим нагадуванням тієї катастрофи. Ми всі жертви цього боїнгу. Ці уламки – не статичні. Елементи трансформуються під творчі задуми режисера і стають уже не потворними уламками, під якими поховано сотні життів, а невід'ємним ландшафтом сьогодення.

Вистава вийшла дуже складною та багаторівневою – протягом двох дій тут розігрують 80 епізодів. Увага глядача сфокусована на постійних змінах сцен та героїв. Автори зачепили всі тренди останніх років, якими жила наша країна: від ідей фемінізму до псевдопатріотизму, від рейдерських захоплень до потоку фейкових новин. Як в роуд муві, герої перетинають країну зі сходу на захід, а підступні верховні боги, в яких ми також впізнаємо знайомі риси олігархів, насилають на них нові і нові випробування. І виявляється, що сучасний Еней (Дмитро Усов) не такий вже і Герой – він пересічна людина, один із нас, із своїми травмами, комплексами та образами на батька. Єдине, чого він бажає – це спокійно жити у омріяній країні. Ну і ще трішки любові, заради якої він навіть готовий проміняти свої ідеали на «Гесперію-Плаза» та золоті батони. Взагалі тут немає розподілу на позитивних та негативних персонажів. І прості смертні, і Боги, що керують світом – живі, часом слабкі і всі не ідеальні, кожен із власною історією, а тому за розвитком їх характерів цікаво спостерігати.

